

A ZIMONYI URADALOM A SCHÖNBORNOK KEZÉN.

Irta: LEHOCZKY TIVADAR.

VI. Károly ausztriai császár és magyar király 1728. márczius 31-én Szlavonia kincstári igazgatóságához intézett rendeletében tudatta, hogy tekintetbe véve gróf *Schönbörn Frigyes Károly* birodalmi titkos tanácsos és alkanczellárnak s würzburgi és bambergi püspöknek 23 éven át tett hűséges és engedelmes szolgálatait, neki a császári hadak által elfoglalt Szerémségen fekvő mindkét Szurcsin és Szurdok nevű kerületet adományozza oda. E kerületekhez a következő népes helységek és faluk tartoztak, ugymint¹: Karlovesics, Berhovo, Kereck, Szakula, Trenovác, Progar, Dolinze, Jakovo, Szurcsin, Polievze, Obress, Ogar, Vitoivze, Zimon (Semblin) mezőváros, Peschania, Dobanovze, Woika, Patanize, Bellegisch, Golubinze, Popinze és Peginze, nemkülönben következő összeirt puszták és elhagyatott helyek: Simonofzi, Mihalovác, Kernesevci, Kersinci, Lestovi, Arsánia, Paria, Obeda, Milesevác, Oruvaz, Mikula, Kerentin, Tobarnik Moratovce, Sivác, Grabovác, Kurafa, Vestemen, Mitrofvcz, Tvertenacso, Verbaz, Malletinzi, Zekvenca, Kamendin, Ugrincz, Tusa, Petrinzi, Bellariza, Odasecze, Vitakovics és Losinczi. Ezek összes tartozékaikkal, házaikkal, szántó- és kapálóföldekkel, szőlőkkel, erdőkkel, vizekkel, halászó helyekkel, malmokkal, malombérekkel, vadászati, italmérési, husmérési s egyéb uri jogokkal, földesuri jövedelmekkel s az összes javadalmakkal s jószágokkal, az utolsó összeírás szerint 208¹²/₂₄ telekből állottak 5⁰/₀-kal számítva 85,709 frt 33¹⁸/₂₄ kr. értékben. Az adomány úgy szólt, hogy a menyinyiben a gróf papi személy, elhunytáig, utána pedig örökösei s ezek utódai férfi ágra nézve örökösen, a nőire nézve pedig netaláni beruházások s javítások megtérítése után hatvanezer forintnyi összeg lefizetése mellett birhassák, mégis oly megszorítással, hogy nemcsak a hadi téli szállásolás és erődítési robot-szolgáltatások, hanem a bor és terménytízédek, a vám, harminczad és révjövedelmek, mint fejedelmi regálék, az állam részére fentartassanak, úgy a Karloviczi, Szurdoki kerületben fekvő Jarkofce nevű pusztája is, valamint Passua és Lesse

¹ A helységek neveit úgy írom, a mint azok az akkori oklevelekben feljegyezték.

puszták is, úgy a Jaksics kapitányt illető Szurdok és a banofcezi postaházhoz tartozó lovak eltartására szükséges és még 1716. évben kiutalt 30 hold szántó és 30 hold kaszáló föld is, melyekért a grófnak bizonyos megállapított bér fog adatni. A tényleges birtoklásba az adományos 1728. április 1-én szokásos módon beiktattatott.

Az akkor a Hamilton-féle bizottság előtt hatóságilag összeállított táblás kimutatás szerint, a hadi és földesuri adózás, robot, tized, accis fahasználat és puszták bére fejében, *Zimony* városból befolyt: adóul 773 frt 47 kr., accisból 400 frt, nagytizedből 110 frt, kistizedből 30 frt összesen 1313 frt 47 kr., ebből és a többi kerületi helységekből, közadóul 6903 frt 49 $\frac{2}{3}$ kr., accisból 2040 frt, a puszták béréből 485 frt, nagytizedből 3050 frt, kistizedből 1030 frt, összesen 13,508 frt, 49 $\frac{2}{3}$ frt, azonfelül 508 mérő buza, 254 mérő árpa, 128 mérő zab, 128 mérő tengeri, 1022 öl tűzifa és 1022 csomó (schober) széna.

Az adományos gróf e birtokát Kollhundt Ágoston nevű gazdatisztnek adta bérbe, ki a lakosságot zsarolván, sok panaszra adott alkalmat.

Igy 1731. évben a szuresini kerületi papok panaszkodtak a gróf püspöknél mint földesurnál, hogy Kollhundt Henrik kerületi bérlő már három év óta házukat s embereiket nem kiméli, hanem tőlük is, előbb szerzett kiváltságaik és szokásaik ellenére adót és tizedet szed; ellenmondásaikra nem is válaszolt, hanem népeit lehordta s őket is keseríti, sőt a tizedet exekutióval szedeti be s mivel még a papi földektől is megveszi a tizedet s azonfelül az adót, nem élhetnek meg s hivatásukat sem teljesíthetik. A kérvényben részletekbe is bocsátkoznak, így *Hasics Rákó* vojka pap előadja, hogy egy havi fogságra ítélte és arra kényszerítette, hogy egy okka viaszt, 1 rókabőrt és 4 frt 17 krt fizessen. „Ézután nem sokára, — írja panaszosan — engem a rablók megtámadtak, elfogtak, elhurezoltak s addig tartottak, míg bátyám 50 frt 40 kr. lefizetése mellett kiváltott. Midőn erről Kollhundt bérlő értesült, pandurokat küldött rájuk s elvétette tőlük a pénzt. Ez évben eljött maga a bérlő ispánja, hogy tengeri, köles és méh-tizedet szedjen, én azonban ajándékkal megkérleltem s így csupán 2 frt 30 krral váltottam meg a tizedet.“

Ugyanezen panaszlevélben előadja folytatólag *Pop Stoczko perhovoí lelkész*, hogy tőle 1730. évben Kollhundt bérlő ispánja méh-tized fejében 6 frtot kiesikart, mondván, hogy ezt fiaimtól veszi, különben mehetek Belgrádba az érsekhez panaszra, ő nem fél tőle s megjegyzé, hogy a mi az érseknek fejében van, azt ő a zsebében hordja.

Ezek, valamint a többi kerületi papok nevében Joanoics Vincze érsek és metropolita, valamint de Capnani Lőrincz őrnagy mint helyi biztos kéri a gróft mint földesurat, hogy e visszaéléseket szüntettesse meg.

Mi eredménye volt e föllépésnek, adatok hiánya miatt, meg nem tudhattam, de nyoma van annak, hogy Kollhundt, minthogy gróf Schönborn bambergi püspök ez időben, 1731. évben, a munkácsi és szentmiklósi uradalmakat is adományul kapta, odakerült s ott mint a püspök jószágainak főfelügyelője működött.

A püspök ezután azon fáradozott, hogy a Szerémségben fekvő jószágának pusztá helyeit megnépesítse s idegen német jövevényeket szállíttasson rájuk. Így Bécsből 1731-ben azt írta Bambergbe Diez nevű kincstári tanácsosának (Kammerrath), hogy mivel a Szerémségben mintegy ötven telekre való házhely és földállomány áll üresen, gondoskodják arról, hogy azokra alkalmas népek telepíttessenek. Igérjen nekik sok hasznost és előnyöst, biztosítsa őket arról, hogy oly termékeny, egészséges és jó vidék sehol sincs Magyarországon, mint itt; értekezze Hartmann würzburgi kamarással is ez ügyben, kinek szintén hasonló rendeletet küldött. Bizonyára akadt nem egy frankoniai német család, kik a zimonyi uradalom elpusztult faluiba megtelepedtek.

1740. aug. 11. a gróf *Bárditz Mihály János* ispánt nevezte ki zimonyi tisztartóvá, évi 400 frt fizetéssel és deputatummal; helyére pedig ispánul ugyanoda *Lázár Péter Jánost* tekintettel arra, hogy a hazai nyelvet bírja s jól alkalmazható, évi 120 frt fizetéssel és szabad lakással.

Érdekes azon utasítás is, melyet Bárditz tisztartó ez alkalommal urától alkalmazkodás végett írásban kapott s melynek lényege ez:

1. Lakásául szolgál az eddig katonai szállásul használt épület, melyet foglaljon el s abból csak erőszak alkalmazása esetére vonuljon ki.

2. Az új zimonyi telepeseket alaposan jegyezze be egy könyvbe, a csavargókat (Vagabunden) pedig különítse el.

3. Az igazolatlan csavargókat üzettesse ki az országból.

4. Kik pusztahelyeket művelni akarnak, azokat olcsón engedje át nekik.

5. Ezekről rendes telek- és birtokkönyvet vezessen.

6. Az utakat, utcákat, és tereket rendezze.

7. A német telepeseket különítse el a többiektől s elegendő kert- és konyhaföldeket jelöljön ki nekik.

8. A kávé- és játékházak bérlőitől s iparosaitól egyezkedés útján díj szedendő.

9. Bortól, mely most nagyobb mérvben fogyasztatik mint azelőtt, hordónként veendő be a fogyasztási-adó, vagy a városnak kibérlendő.

10. A husmérési jog a legtöbbet ígérőnek kiadandó.

11. Ugy a sörmérés is 2—3 évre kibérlendő, vagy a hordótul díj szedendő.

12. A szerb szökevényeket vegye rá, hogy a pusztákra telepedjenek s ott falvakat alakítsanak.

13. Ha a szerb hajduk az uradalomba akarnak jönni, azokat a Száva mellé kell helyezni, ellenben a pusztákra olyanokat, kik a víz által háborgattatnak.

14. A főparancsnokságtól átveendő termény a törökök elől jól megőrzendő.

15. A zsidóköztség, ha egészen el nem törölhető, úgy megszorítandó, hogy az uraságnak hasznot, de a jobbágyoknak kárt ne okozhassanak.

16. A katonai és kincstári tisztekkel, a mennyiben az uradalmi jogok sérelme nélkül lehet, jó egyetértésben kell lenni.

17. A régi tartozások a jobbágyoktól, azok romlása nélkül, beszedendők.

18. Az új lakosoktól a kiosztott házak, telkek, legelő és erdőktől járó ellenszolgáltatásokat mérsékelt módon kell bevenni.

19. Az iparosok czéhbe állítandók s vagy az előbbi belgrádi kiváltságaik megerősítendők, vagy ujakkal ellátandók.

20. Az erdőkre figyelem fordítandó; favágatás csak irás mellett engedendő.

E szolgálati utasítás alá ez van írva: De Rimanóczy, Chevalier de St. Empire Conseiller Aulique de S. A. E. l'Electeur de Mayence.

1740. febr. 3. írja a püspök Würzburgból a zimonyi ispánnak, hogy örömmel értesült arról, hogy a béke és nyugalom helyre állott s így az uradalmi alattvalók is inkább fognak boldogulhatni; s hogy ily békés viszonyok közt az ájtatosság mindinkább terjedjen, igyekezni fog az ottani ferenczrendűek elpusztult szerzetházát kényelmesebbé tenni; addig azonban a kapuczinusokhoz szoruljanak. Ugyanezen évben *Barditz János Mihály tisztartó*¹ következőket hirdette ki: 1. A zimonyi városi és vidéki jobbágyok felhivatnak, hogy panaszukat 14 nap alatt nyujtsák be. 2. A helyi hatóságok a családokat és személyeket írják

¹ Barditz J. M. Zimonyból 1740. január 9. kérvényt adott be a birodalmi herceghez és püspökhöz, melyben előadja, hogy a zimonyi uradalom lakossága mennyit szenvedett a török háború és közeli Belgrád ostroma s az a közben fellázadt népség által. Az ő vagyona is elpusztult akkor s míg a nép a közeli erdőbe menekült s a földet szántatlanul hagyta, a cs. k. sereg pedig élelmezésére mindent lefoglalt. Említi hogy 1738-ban a dögvész (pestis) dühöngött s az uradalom területén 1024 lélek belehalt, sőt a vész még most is jelentkezik s Ogar helység teljesen fertőzött, Belgrádon pedig naponként 20 ember hal el, daczára annak, hogy *Ali basa*, a mostani parancsnok rendet tart s a vár erődítéseinek lerombolását szigoruan teljesíteti. Most a lakosság annak hírére, hogy Moldva s Nagyoláhország felől muszkasereg közeledik, ismét szökni kezd s így ő is sok viszontagsággal kénytelen küzdeni; s éppen azért kéri a herceget, hogy tekintettel kárára s előhaladt korára láttassa őt el vén napjaira jobb kenyérrel s javíttassa meg járandóságát. E kérvényben felhossa még azt is Barditz, hogy ama félelmes hír folytán Belgrádból a legtöbb kereskedő eltávozott s értékeesebb vagyonukat magokkal vitték; még a ferenczrendű barátok is más hazát kerestek s a Belgrádból elűzött quardián azt kérte, hogy Zimonyban adjon a herceg egy kis helyet, melyre megszállhatna, addig pedig egy kis házikóba huzta meg magát társaival együtt; és kéri a püspöktől, hogy itt maradjanak-e a barátok s megengedi-e nekik, hogy itt nagyobb lakot emeljenek, amennyiben a kapuczinusok temploma is oly kicsiny, hogy a Belgrádtól ide menekülő lakosok által megszorult népségnek csakugyan nem elegendő s különösen vásár- és ünnepnapokon abba be nem férnek. A szomorú állapotot ecsetelvén, felemlíti, hogy az 1736-iki lázadás következtében az uradalmi és kincstári jövedelem is felényire leszállt; a gróf Hamilton tábornok által eszközölt bizottsági összeírás szerint, az az előtt 2040 frtra felment accis, most 1020 frtot tesz s ebből is a banofzei korcsma 100 frtot, a pusztabérből Simanovce, Karnisevce, és Ugrinovce 535 frtot adnak, a többi helységek pedig összesen csupán 485 frtot.

össze, azok kivételével, kik a katonaságtól vagy kincstártól függnék. 3. Kik megtelepedni akarnak, 14 nap alatt igazolják keresetöket és tartózkodásukat. 4. A többiek 6 hét alatt költözzenek el. 5. Minden birtok telekkönyvbe vezetessék. 6. Kik üres telkeket kívánnak, azok iránt jelentkezzenek. 7. Minden adás-vevés a hivatalnál történjék s a telekkönyvbe bejegyeztessék, különben az ügylet érvénytelenné válik s büntetést von maga után. 8. Új házak csak jóváhagyott terv és sor szerint építhetők. 9. Uradalmi telkeken s pusztákon lakóházak az uradalom tudta nélkül nem emelhetők.

Azon évi aug. 9-kén Brayer János Henrik uradalmi udvari tanácsos és meghatalmazott intézkedett, hogy az országos porkoláb (Landtprofos) által az uradalmi lakosoktól elvett ital-illetéket (accis) szolgáltassa vissza, jövőben pedig annak beszédésétől tartózkodjék, mivelhogy ez a királyi adománylevéllel ellentétben van.

Ezzel vége szakadt azoknak az adatoknak, a melyeket a zimonyi uradalomról a gróf Schönborn család levéltárában találtam. A többi a köztörténetből ismeretes. Az 1741. évi országgyűlés a Szerémségnek s Alsó-Szlavóniának visszakebelezését elrendelvén, az ottani határszéleken katonai határőrség szervezetett, mely czélból az erre alkalmas területeket a földesuraktól kisajátították. Ebből az alkalomból a zimonyi uradalom nagyrésze határőrvidékké vált s azt 1752-ben gróf Schönborn Jenő Ervintől 76000 rajnai forintért kisajátították.